

Družbenopolitično delovanje duhovnika Antona Mrkuna

Matevž Hrženjak*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Mrkun A.:314.151.1

Matevž Hrženjak: Družbenopolitično delovanje duhovnika Antona Mrkuna. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 93=58(2022), 1, str. 78–99

V prispevku je predstavljeno družbenopolitično delovanje slovenskega duhovnika Antona Mrkuna; še posebej je poudarjeno njegovo delo v povezavi s slovenskimi izseljenci ter obdobje po drugi svetovni vojni, ko se je tudi Mrkun izselil v ZDA. V prispevku so predstavljene njegove aktivnosti v župnijah, kjer je deloval; osrednjo vlogo v prispevku vključuje Mrkunova podpora ideji samostojne slovenske države, za katero se je po drugi svetovni vojni odločno zavzemal.

Ključne besede: Anton Mrkun, slovenski duhovniki, družbenopolitično delovanje, slovenski izseljenci, ZDA.

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Mrkun A.:314.151.1

Matevž Hrženjak: The socio-political engagement of priest Anton Mrkun. Review for History and Ethnography, Maribor 93=58(2022), 1, pp. 78–99

This article presents the socio-political engagement of the Slovenian priest Anton Mrkun, with particular emphasis on his work with Slovenian emigrants and the period after World War II, when Mrkun himself emigrated to the USA. The article outlines his activities in the parishes where he worked; central to this article is Mrkun's support for the idea of an independent Slovenian state, for which he was a strong advocate after the Second World War.

Keywords: Anton Mrkun, Slovene priests, socio-political engagement, Slovene emigrants, USA.

* Matevž Hrženjak, magister zgodovine in doktorski študent na Univerzi v Ljubljani, Prisoja 4, SI-2360 Radlje ob Dravi, marsaljanez@gmail.com

KDO JE BIL ANTON MRKUN?

Anton Mrkun¹ je bil slovenski duhovnik, družbeni delavec, ljubiteljski etnograf in v obdobju po 2. svetovni vojni promotor ideje o samostojni in neodvisni slovenski državi. Bil je zelo aktiven mož; vse življenje je pisal različne prispevke za dnevno časopisje; ustanavljal in vodil je številna društva, zadruge in druge organizacije; prav tako je ustanavljal nove časnike in revije; niti v starosti se njegova aktivnost ni zmanjšala. Zapisal je tudi lastno biografijo, ki jo je nato v ZDA znova zapisal tudi Edward Gobetz, in sicer v delu z naslovom *Love moves mountains*.² Prav tako je bil avtor številnih knjig in knjižic, v katerih se je loteval različnih tem: pisal je o lokalni zgodovini krajev, o problemu alkoholizma, o komunizmu, o hranilnicah in posojilnicah itd. Po drugi svetovni vojni je kot begunec odšel v ZDA, kjer je bil eden od propagatorjev ideje o svobodni Sloveniji, tj. zahteve po tem, da naj postane Slovenija avtonomna in samostojna država; svoje somišljenike je zbral okoli časnika *Slovenska pravica*, ki se je kasneje preimenoval v *Slovenska država*.

Mrkun se je rodil v kmečki družini na Igu leta 1876 očetu Janezu in mami Mariji (dekliški priimek Jager); imel je še 4 brate. Na pobudo njegove tete Helene Jager so ga starši poslali na šolanje v Ljubljano, v 2. razred ljudske šole. Po dveh letih je bil sprejet na Alojzijevišče.³ V tem času se je preživljal z inštrukcijami, pri čemer je zaslužil toliko, da je lahko pošiljal denar svojim staršem in plačeval teti za bivanje. Dobil je tudi ponudbo za štipendijo od nekega Nemca, a jo je zavrnil, ker je »hotel biti popolnoma svoboden,« kot je zapisal sam;⁴ želel je biti torej popolnoma odvisen zgolj sam od sebe. Po zaključku šolanja je razmišljal, da bi šel študirat na Dunaj; zanimali so ga jeziki in filozofija; prav tako je imel željo postati zdravnik. Na koncu se je odločil, da postane duhovnik, saj je menil, »da bom kot duhovnik največ mogel pomagati svojemu narodu in človeštvu sploh.«⁵ Duhovnik je želel postati, kot

¹ Pogosto podpisan kot Merkun, občasno kot Markun; v prispevku se bomo držali zapisa Mrkun, kot se je lastnoročno podpisoval na dokumente kot študent in tudi kot župnik v Homcu in Dobropolju, čeprav je bil v istem času v časopisju pogostejše podpisan kot Merkun. V opombah je priimek naveden tako, kot je zapisano v viru.

² Edi (Edward) Gobec, *Love moves mountains: A short biography of father Anthony Merkun, a Slovenian refugee priest* (Cleveland: Cryil-Methodian movement Inc., 1960). Dalje kot E. Gobec, *Love moves mountains*.

³ Zvone Šubelj, »Socialni Program Antona Mrkuna (1876–1961),« v *Naši kraji in ljudje, Dobropoljsko-struški zbornik 1996*, ur. Ivan Grandovec et al. (Dobropolje: občina Dobropolje, 1996), str. 240. Dalje kot Z. Šubelj, *Socialni program Antona Mrkuna*.

⁴ Anton Mrkun, *Moj životopis*, zvezek 1, list 11. Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 2. škatla. Dalje kot Anton Merkun, *Moj životopis*.

⁵ Prav tam, list 12.

je napisal v svoji avtobiografiji, tudi zaradi »velikega idealizma, da delam za čast božjo, za mili slovenski narod in za lastno zveličanje.«⁶ Želja po duhovniškem poklicu je izvirala tudi od njegove mame, saj Gobec omenja, da je bila to, da sin postane duhovnik, njena velika želja.⁷ Na ljubljansko semenišče se je vpisal leta 1897, zaključil pa ga je leta 1900. V protokolih semenišča so njegovi profesorji zabeležili, da je bil vzoren učenec, ki je bil uspešen pri vseh predmetih.⁸ V duhovnika je bil posvečen 1. julija 1900; isti mesec je imel novo mašo v domačem Igu.⁹

V prvih letih svojega službovanja je bil nekajkrat premeščen. Septembra 1901 je kot kaplan začel delovati v Koprivniku v bližini Kočevja; leta 1902 je odšel v Velike Lašče; leta 1905 je šel na Razdrto kot ekspozit;¹⁰ leta 1906 je odšel v Mengeš. Stalno mesto je dobil kot župnik v župniji Homec leta 1909, kjer je ostal vse do leta 1929.¹¹ Tega leta je zaprosil za premestitev v župnijo Dobropolje, po koncu 2. svetovne vojne pa je Mrkun emigriral v ZDA, kjer je v začetku bival pri svojem bratrancu oz. nečaku¹² Matiji Jagru, župniku slovenske župnije v Barbertonu, v zvezni državi Ohio.

SLUŽBOVANJA ANTONA MRKUNA IN NJEGOVO DRUŽBENOPOLITIČNO DELOVANJE

Začetni koraki

Kot kaplan v Velikih Laščah, kjer je bil župnik Lovro Gerjol, je začel Mrkun že ob prihodu zelo aktivno delati. V enem letu službovanja v Velikih Laščah je namreč ustanovil in vodil hranilnico, posojilnico in poljedelsko zadrugo. Prav tako je ustanovil prosvetno društvo, znotraj katerega je deloval tudi gledališki klub. V tem času se je zbližal z Janezom Evangelistom

⁶ Prav tam, list 13.

⁷ E. Gobec, *Love moves mountains*, str. 9.

⁸ Gestions protokol 1897, 1898, 1899, Nadškofijskih arhiv Ljubljana (v nadaljevanju NAŠL) 32, škatla 7; Knezoškofijski ordinarijat Ljubljanski, »Škofijska kronika,« *Ljubljanski škofijski list* št. VII, (1897): str. 74.

⁹ »Nove maše,« *Domoljub* št. 13, (1900), str. 214.

¹⁰ Ekspozit je duhovnik, ki služi na ekspozituri; ekspozitura je teritorialna enota katoliške cerkve, ki ima stalnega duhovnika in je podrejena župniji.

¹¹ »Duhovniške vesti,« *Amerikanski Slovenec* št. 40, (1905), str. 3; »Duhovniške spremembe v Notranjski,« *Notranjec* št. 33, (1906), str. 347; »Duhovske zadeve v ljubljanski škofiji,« *Bogoljub* št. 12, (1909), str. 375.

¹² Časniški viri omenjajo obe sorodstveni povezavi. A glede na to, da je imel Mrkun zgolj brate, ki so se pisali Mrkun, dekliški priimek matere pa je bil Jager, je bil Matija skoraj zagotovo materin nečak in torej Mrkunov bratranec.

Krekom,¹³ od katerega je že pred poznanstvom prevzel zadružniško idejo.¹⁴ V intervjuju, ki je bil objavljen v *Ameriški domovini* leto pred Mrkunovo smrtjo, je omenil, da sta bila s Krekom v rednem stiku. Prav tako je v tem času prek Kreka spoznal poslanca Frana Jakliča,¹⁵ s katerim je prav tako

¹³ Janez Evangelist Krek je bil slovenski politik, organizator, pisatelj, časnikar in pobudnik zadružniškega gibanja na Slovenskem, rojen 27. novembra 1865 pri Sv. Gregorju nad Sodražico. Ljudsko šolo je obiskoval v Komendi; nato je v letu 1875/76 odšel v gimnazijo v Škofji Loki. Potem se je še tri leta šolal v Ljubljani na Alojzevišču. Krek je pred prvo svetovno vojno učinkovito povezoval dejavnost katoliških duhovnikov in laikov ter koordiniral njihova prizadevanja, zato ni presenečalo njegovo uspešno delovanje v zadružništvu, ki se je na Slovenskem prav tedaj močno razvilo. Zadruge Reiffeisnovega tipa, ki jih je zagovarjal Krek, so imele najopaznejši delež pri velikem razmahu varčevanja na Kranjskem in v sosednjih deželah; povečanje njihovega kapitala se je hitro pokazalo tudi v rasti in kompleksnosti gospodarske dejavnosti. To je pripomoglo k prvim znamenjem upadanja velikega izseljevalnega vala neposredno pred prvo svetovno vojno. Umrl je 8. oktobra 1917 v Št. Janžu na Dolenjskem. (Walter Lukan, »Janez Ev. Krek in slovensko nacionalno vprašanje«, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* št. 1–2 (1982), str. 25–51.)

¹⁴ Kot že omenjeno, je bil Mrkun velik podpornik zadružništva, katerega zibelka na Slovenskem je bila župnija v Dobropolju, kjer je kasneje v svojem življenju tudi deloval Mrkun. Slovenski politični voditelji so v 19. stoletju spoznali, da gola narodna ideja ne bo zadostovala za uspešen razvoj naroda, saj je zelo pomembno tudi gospodarsko vprašanje. Pomembno obdobje slovenskega zadružništva se je pričelo v osemdesetih in devetdesetih letih 19. stoletja, ravno z nastopom Janeza Evangelista Kreka. Cilj zadružniške ideje na Slovenskem je bil jasen: zadruge in hranilnice naj združujejo predvsem siromašne kmete in delavce na podeželju, na območju posamezne občine, župnije ali vasi (France Adamič, »Razvojna obdobja slovenskega zadružništva in njegovi nosilci,« v: *Zadružništvo včeraj, danes, jutri* (Dobropolje, 1999), str. 53).

¹⁵ Fran Jaklič je bil slovenski pisatelj, učitelj, ljudski prosvetitelj in gospodarski organizator rojen 6. decembra 1868 v Podgorici v župniji Dobropolje. Rodil se je kot nezakonski sin kmečkega dekleta Marije Jaklič in učitelja Antona Ribnikarja. Prve tri razrede osnovne šole je končal na Vidmu, ostale pa na prvi mestni šoli v Ljubljani. Leta 1893 je opravil zadnji izpit in se vrnil v Dobropolje, kjer je dobil mesto učitelja na šoli na Vidmu. Leto kasneje je ustanovil Bralno društvo, ki je bilo center izobraževalnega, gospodarskega in političnega dela in leta 1907 prešlo v Izobraževalno društvo. Ob podpori Janeza Evangelista Kreka je istega leta ustanovil prvo vaško posojilnico na Slovenskem, leta 1896 kmetijsko društvo, 1898 mlekarno in sirarno, 1902 živinorejsko zadrugo in 1907 izobraževalno društvo in katoliško učiteljsko društvo. Bil je ustanovni član Gospodarske zveze kreditnih in blagovnih zadrug, predhodnice Zadrugne zveze v Ljubljani. Po ustanovitvi hranilnice in posojilnice ter bralnega društva so ga šolske oblasti prestavile na Velike Poljane. Kot učitelj se je zavzemal za vzgojo otrok v duhu krščanskih in narodnih vrednot. V šolskem letu 1899–1900 je začel s somišljeniki izdajati glasilo Slovenski učitelj, ki je v prvem letu izhajanja postal najbolj razširjen slovenski šolski časopis. Leta 1900 je kot pripadnik Slovenske ljudske stranke postal deželni, sedem let kasneje tudi državni poslanec. Obe funkciji je zadržal do konca prve svetovne vojne. Ob koncu prve svetovne vojne se je zavzemal za združitev južnih Slovanov v avtonomijo v okviru monarhije. Mladi in liberalci, ki so se zavzemali za avtonomijo Slovencev znotraj Kraljevine SHS, so v Dobropolju napadali Jakliča in prispevali, da je leta 1922 prodal svojo domačijo v

vzdrževal stike.¹⁶ Mrkun je bil aktiven tudi v političnem življenju in leta 1903 je organiziral politični shod na Robu. Kot je zapisal v spominih, je v svojem govoru »pozabavljal čez nemške veleposestnike, čez turjaškega grofa¹⁷ in [barona Viktorja] Heineja,¹⁸ tedanjega deželnega predsednika. Turjaški grof je od ljubljanskega škofa zahteval njegovo izgnanstvo v tujino. Škof po tako strogem ukrepu ni posegel in je Mrkuna premestil na Razdrto, kjer je postal duhovni oskrbnik.¹⁹ Po enem letu, ko je bil spor z grofom pozabljen, je odšel za kaplana v Mengeš, kjer se je znova takoj po prihodu aktivno vrغل v delo. Reorganiziral je prosvetno društvo, ki ga je razdelil na več sekcij – pevsko in glasbeno, dramsko in dobrodelno.²⁰ Prav tako je bil soustanovitelj Slamnikarske zadruge v Mengšu ter opravljal funkcijo namestnika združnega načelnika.²¹ Poleg tega je ustanovil še športno društvo Orli, ki je imelo več kot 200 članov; hitro zatem je ustanovil še športno organizacijo Orlice za dekleta in ženske. Nadalje je Mrkun v občini vzpostavil še delovanje Vincencijeve konference, ki je bila predhodnica Karitas; ustanovil je dom starostnikov, strojno zadrugo in samarijansko društvo. Slednje naj bi začelo graditi tudi bolnišnico, a ta načrt se zaradi Mrkunovega odhoda na Homec ni uresničil.²²

Anton Mrkun na Homcu

Na Homcu se naj bi Mrkun počutil kakor »papež, škof, kralj in duhovnik hkrati«,²³ a proti koncu njegovega delovanja je politični boj začel motiti njegov spokoj. Ozemlje homške župnije je bilo dolgo časa politično enotno – pod vplivom Slovenske ljudske stranke, a nato je veliko priljubljenosti požela nova Samostojna kmetijska stranka, kar je vodilo do razdora med nekaterimi

Podgorici in se preselil v Šentjanž. Leta 1925 si je v Mostah v Ljubljani sezidal hišo in tam živel do svoje smrti 31. 12. 1937 (Mihael Glavan, *Jakličeva knjiga*, str. 21, 28, 29, 55, 59, 62).

¹⁶ Janez Sever, »Razgovor z biseromašnikom č. g. Ant. Merkunom,« *Ameriška Domovina* št. 132, (1960), str. 2–3.

¹⁷ Takratni turjaški grof je bil Leopold von Auersperg.

¹⁸ Viktor baron Hein je bil deželni predsednik vojvodine Kranjske.

¹⁹ Anton Mrkun, *Moj životopis*, zvezek 4, list 44. Duhovni oskrbnik je duhovnik, ki skrbi za duhovno oskrbo tistih, ki sami ne morejo obiskovati cerkve in cerkvenih obredov (hudo bolni, zaporniki ipd.)

²⁰ E. Gobec, *Love moves mountains*, str. 12.

²¹ Katarina Kobe-Arzenšek, »Iz preteklosti slamnikarstva v domžalski okolici s poudarkom na domačih proizvajalcih,« v: *Zbornik občine Domžale*, (Domžale: občina Domžale, 1996), str. 104.

²² Z. Šubelj, *Socialni program Antona Mrkuna*, str. 243.

²³ Anton Mrkun, *Moj životopis*, zvezek 1, list 27.

vplivnimi krajani in Mrkunom, zaradi česar je začel razmišljati o odhodu.²⁴ V Gobčevi biografiji je prav tako omenjeno, da je že nekaj časa razmišljal o odhodu, saj si je na stara leta želel bivati bližje mestu, v dolini. Ko se je leta 1929 sprostilo mesto v župniji Dobrepolje, ga je škof imenoval za službovanje v dobrepoljski župniji.²⁵

Na Homcu je Mrkun nadaljeval s svojim aktivnim in plodovitim delom – sodeloval je pri ustanovitvi več društev, zadrug in drugih organizacij, tako cerkvenih kot posvetnih. Leta 1910 je na škofijo naslovil prošnjo za ustanovitve podružnice Tretjega reda sv. Frančiška, ki bi delovala na Homcu, saj je bilo v župniji kar 80 članov, a glavna organizacija je delovala v Kamniku.²⁶ Pozitiven odgovor je prejel že čez nekaj dni.²⁷ Istega leta je ustanovil še podružnico Slovenske Straže, ki pa v letu 1924 več ni bila aktivna, ter homško hranilnico in posojilnico. V letu 1911 je sodeloval pri ustanovitvi živinorejske zadruge, leta 1912 pa pri ustanovitvi električno-strojne zadruge. Istega leta je Mrkun ustanovil protialkoholno društvo Sveta vojska, ki je izdajalo protialkoholne brošure, med njimi *Mali protialkoholni katekizem za male pa tudi za velike ljudi* leta 1912 ter *Protialkoholni katekizem*, ki je izšel leta 1914; oba je spisal Mrkun sam. V letu 1914 je prav tako dal pobudo za izgradnjo društvenega doma, ki so ga postavili pri cerkvi; župnija je zemljišče odkupila od barona Wurzbacha. Gradnja doma se je začela v maju, sprva so načrtovali, da bo dozidana do konca leta, a je načrte prekrizala vojna in projekt je zastal do leta 1917, ko so ga vendarle uspešno dokončali. Leta 1917 je aktivno sodeloval pri ustanovitvi Marijinega vrtca za otroke,²⁸ leta 1922 pa je izdal *Hranilnice in posojilnice*, kratek priročnik z navodili in nasveti, kako hranilnice ter posojilnice ustanoviti in z njimi upravljati.²⁹

Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil Mrkun v decembru 1914 imenovan za vojaškega kurata, to vlogo je opravljal do leta 1915. V januarju leta 1917 je pisal škofu Jegliču in ga prosil za dovoljenje, da ustanovi Bratovščino v čast smrtne bridkosti trpečemu Srcu Jezusovemu in sotrpečemu Srcu Marijinemu za zveličanje umirajočih. Že naslednji mesec je dobil pritrdilni odgovor.³⁰ V ustanovitev omenjene bratovščine ga je gnalo pobijanje neslutnih

²⁴ Z. Šubelj, *Socialni program Antona Mrkuna*, str. 243.

²⁵ E. Gobec, *Love moves mountains*, str. 15.

²⁶ Pismo knezoškofijskemu ordinarijatu v Ljubljani, NAŠL, fond: župniji arhivi, župnija Homec, fascikel 1.

²⁷ Ordinis Minorum S.P.N. Francisci, NAŠL, fond: župniji arhivi, župnija Homec, fascikel 1 (brez datacije).

²⁸ Anton Mrkun, *Homec* (faksimilirana izdaja, Homec: Kulturno društvo Jože Gostič, 1995), str. 61–62 in 73–75. Dalje kot A. Mrkun, *Homec*.

²⁹ Anton Mrkun, *Hranilnice in posojilnice* (Ljubljana: Zadržna knjižnica, 1922).

³⁰ Častitemu gospodu Antonu Merunku, župniku na Homcu, NAŠL, fond: župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 1.

razsežnosti, ki se je dogajalo na frontah prve svetovne vojne; ravno člani bratovščine bi molili za rešitev vseh človeških duš.³¹ Med vojno je župnija Homec sprejemala tudi številne begunce. V septembru 1914 so na Homec prišli begunci iz Galicije; bilo je okoli 30 žensk in otrok. Na Homcu so ostali do leta 1915, potem pa so jih premestili v taborišče v spodnjeavstrijski Gmünd. Ko je leta 1915 v vojno vstopila še Italija, so se z območja spopadov umaknili številni prebivalci in nekateri so se zatekli v homško župnijo; prvi so pribežali že takoj ob začetku spopadov med Italijo in Avstro-Ogrsko, drugi pa so prišli v avgustu 1916, ko je Italijanom uspel prodor pri Gorici. V tem času je Mrkun v župniji ustanovil podružnico Begunske posredovalnice, ki je bežečim pred vojno delila podporo v denarju in hrani.³²

Po koncu vojne se je lotil novega projekta, in sicer je spisal knjigo *Homec*, v kateri je popisal zgodovino kraja in župnije ter stare šege in navade, narodne noše, navade, ki so v njegovem času že začele izginjati, in tudi lokalna narečja in arhitekturo. *Homec* je delo, ki je v marsičem sledilo tedaj obstoječim zgodovinom župnij, ki so jih v tistem času pisali župniki. A ker se je Mrkun zanimal za etnologijo (bil je tudi eden od soustanoviteljev revije *Etnolog*), so njegovi opisi podrobnejši in bogatejši, kot so bili sicer v tovrstni literaturi. V zadnjem delu knjige je objavil tudi nekaj pisem vojakov, ki so jih s fronte pisali domačim na Homcu. Mrkunovo delo pomeni z vidika zgodovinskega in etnološkega zanimiv prispevek k razumevanju življenja krajanov in krajanov Homca v času med prvo svetovno vojno.³³

Pot v Argentino

V letu 1927 je bil Mrkun eden od pobudnikov za oživitev in reorganizacijo Rafaelove družbe, ki je skrbela za izseljence. Vodenje je prevzel Kazimir Zakrajšek, Mrkun pa je bil dolga leta član upravnega odbora. V istem letu je Mrkun škofa Jegliča tudi prosil za daljšo odsotnost, saj se je odločil iti med slovenske, srbske in hrvaške izseljence v Argentino.³⁴ V Argentini je Mrkun

³¹ Bratovščina v čast smrtne bridkosti trpečemu Srcu Jezusovemu in sotrpečemu Srcu Marijinemu za zveličanje umirajočih, NAŠL, fond: župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 1.

³² A. Mrkun, *Homec*, str. 80.

³³ Anka Novak, »Anton Mrkun in etnološka knjižnica v Dobropolju. Zgodovinar in narodopisec,« v: *Narodopisna knjižnica 1. in 2. del* ur. dr. Mihael Glavan (Grosuplje: Mestna knjižnica Grosuplje, 2013), str. 204–205. Dalje kot A. Novak, »Anton Mrkun in etnološka knjižnica v Dobropolju.«

³⁴ E. Gobec, *Love moves mountains*, str. 33; Fran Erjavec, »Zlatomašnik Anton Merkun,« *Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1951*, str. 63.

bival med 7. decembrom 1927 in 16. junijem 1928; o svojem obisku je zapisal tudi podrobnejše poročilo, ki ga hrani župnijski arhiv v Dobropolju.³⁵ Po njegovem poročilu je bilo stanje med slovenskimi izseljenci sila slabo, saj so bili »zapuščeni in zanemarjeni. Nihče se zanje ne briga; vsled tega se med njimi širi komunizem.« Na tem mestu je treba poudariti, da so večino slovenskih izseljencev v Argentini takrat predstavljali izseljenci s Primorske, ki so se izseljevali zaradi fašističnega nasilja. Klavrno je bilo tudi stanje jugoslovanskega časopisja, ki je precej životarilo – Mrkun je ugotavljal, da so imeli zelo malo naročnikov, ki so plačevali.³⁶ V Argentini je po Mrkunovih podatkih v tistem obdobju bivalo okoli petnajst tisoč slovenskih izseljencev; največji delež so predstavljali Slovenci iz Italije.³⁷

Slovenski izseljenci v Argentini so se v tistem obdobju sicer delili v 3 tabore:³⁸

- levičarski je deloval pod okriljem delavskega kulturnega društva Ljudski oder,
- liberalni je po letu 1929 deloval pod okriljem Slovenskega prosvetnega društva,
- jugoslovansko-nacionalistični je deloval pod okriljem sokolskega društva La Paternal.

Mrkun je bil mnenja, da je tamkajšnjim izseljencem grozila popolna izguba vere; prav tako so bile življenjske razmere zelo slabe. Da bi vsaj nekoliko okrepil katoliško vero skupnosti, je ustanovil izseljenski časnik *Izseljenec* oz. *El Emigrante*, ki je leta 1928 izšel v dveh številkah.³⁹ V prvi številki je bilo jasno zapisano, da je eden od primarnih namenov lista ta, »da se med izseljenci ohrani vera njihovih očetov tj. sveta katoliška vera.«⁴⁰ Ljudi pa pisec prispevka (verjetno je bil to sam Mrkun, a avtor ni podpisan) tudi svari pred novo, zmotno vero – vero v materijo, materializem. Predvsem poudarja, da je treba gospodu Bogu služiti tudi v Ameriki.⁴¹ Mrkun je o svojem času v Argentini poročal tudi na škofovski konferenci v Zagrebu, ki je potekala oktobra

³⁵ Anton Mrkun, poročilo oblastnemu odboru v Ljubljani, str. 1. Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 1. škatla. Dalje kot Mrkun, poročilo Oblastnemu odboru.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Anton Mrkun, kratek opis Argentine. Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 1. škatla.

³⁸ Marjan Drnovšek, *Slovenski izseljenci in Zahodna Evropa v obdobju prve Jugoslavije* (Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, 2012), str. 17. Dalje kot M. Drnovšek, *Slovenski izseljenci*.

³⁹ Marjan Drnovšek, *Slovenski izseljenci*, str. 17.

⁴⁰ »Naše smernice,« *Izseljenec/El Emigrante* št. 1, (1928), str. 1.

⁴¹ Prav tam.

1928.⁴² V tem času se je začel Mrkun torej izrazito zanimati tudi za izseljensko vprašanje; zanimalo ga je, v kakšnih razmerah bivajo izseljenci v Severni in Južni Ameriki in kakšno podporo bi jim lahko nudila katoliška cerkev. Tako je v prihodnjih letih sestavil narodni izseljeniški program, v katerem so bile predstavljene smernice za delo med izseljenci. Velik poudarek je bil na tem, da je treba to temo vključiti v šolski pouk in učbenike, da bi ljudje v matični domovini spoznali izseljenstvo. Prav tako prikaže delovanje izseljencev v ZDA kot primer dobre prakse in poudari, da bi bilo treba v vseh deželah, kjer so se naselili slovenski izseljenci, ustanoviti narodna društva in klube, ki bi združevali sonarodnjake in nudili raznovrstno podporo, od zavarovanj do izobraževanj. Glavne točke programa predstavljajo naloge oz. delo duhovnikov. Program predvideva, da se morajo duhovniki veliko aktivneje vključiti v delovanje in aktivnosti izseljenskih skupnosti, zato je treba poslati duhovnike povsod, kjer bivajo izseljenci.⁴³

V poročilu Oblastnemu odboru se je še dodatno zavzel za ustanovitve izseljeniške pisarne v Buenos Airesu, ki bi postala »nekako kulturno in gospodarsko središče Slovencev v Argentini.« Slovincem bi po Mrkunovi viziji organizirala tečaje španščine, ustanavljala narodna društva in odseke, in osnovala denarni zavod za Slovence v Buenos Airesu; po grobi oceni bi bilo za vse to potrebnih okoli 150.000 dinarjev.⁴⁴ Poleg poročila za Oblastni odbor je Mrkun za namen informiranja Slovencev, ki so razmišljali o izselitvi, pripravil tudi krajši opis Argentine, v katerem poudarja, da se morajo tudi v Argentini nujno ustanoviti narodna društva, ki bi delovala po vzoru bratskih podpornih organizacij, ki so zelo uspešno delovale v ZDA.⁴⁵ Mrkun je v svojem življenjepisu tudi zabeležil imena nekaj najpomembnejših jugoslovanskih izseljencev, s katerimi je bil v stiku. Med drugim omenja Nikolo Milanoviča, ki je bil eden od najbogatejših prebivalcev Argentine. Vsi pa Mrkunovega prihoda niso prijazno sprejeli, še posebej omenja nekega Jova Marčetića, srbskega izseljenca v Buenos Airesu, ki je povzročal »razne težave.« Njun spor je eskaliral do te mere, da ga je Marčetić naznanil jugoslovanskim oblastem, češ da je Mrkun deloval proti vladi.⁴⁶

Na koncu tipkopisa Mrkun omeni, da je želel v Argentini ostati dlje časa, ampak se je moral zaradi službenih obveznosti nujno vrniti domov; vzrok je

⁴² »Cerkveni sklepi škofovske konference« *Jutro* št. 243, (1928), str. 1.

⁴³ Anton Merkun, »Naš narodni izseljeniški program« *Izseljeniški vestnik* št. 2, (1932), str. 2–5 in *Izseljeniški vestnik* št. 3 (1932), str. 3–5.

⁴⁴ Mrkun, poročilo oblastnemu Odboru, str. 2.

⁴⁵ Dalje kot Mrkun, kratek opis Argentine.

⁴⁶ Anton Merkun, *Moj životopis*, zvezek 4, str. 14. Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 1. škatla.

bil v Mrkunovem namestniku, ki naj bi bil »abnormalen in je v župniji delal razne neprijetnosti.«⁴⁷

Anton Mrkun v Dobropolju in njegovo delovanje med vojno

Leta 1929 je Mrkun zaprosil škofa za premestitev iz Homca v Dobropolje. Svojemu nasledniku je pustil tudi krajši zapis o stanju v župniji. V njem poroča, da so na »Homcu večinoma dobri ljudje« in da je bil »župan Repanšek vedno zvest pristaš SLS.«⁴⁸ V Dobropolju je nadaljeval s svojim etnološkim delom. Vzdrževal je stike z Nikom Zupaničem⁴⁹, ravnateljem Etnografskega muzeja v Ljubljani in urednikom revije Etnolog, v kateri je Mrkun pogosto objavljал svoje prispevke.⁵⁰ Mrkun je sodeloval tudi s slikarjem Maksimom Gasparijem,⁵¹ s katerim sta skupaj osnovala etnografsko društvo, v katerem je Mrkun aktivno deloval.⁵² V času službovanja v Dobropolju je Mrkun pripravil delo z naslovom *Zgodovina velikolaškega okraja*, v katerem je popisal zgodovino župnij in njihovih cerkva, ki so bile v okraju. Del tipkopisa, ki ga hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana, je nastal v času med drugo svetovno vojno, kjer Mrkun v predgovoru zapiše, da mu je 3. avgusta 1942 velik požar, ki je izbruhnil v župnišču, uničil velik del župnijske knjižnice in rokopisov.⁵³ Drug večji projekt, ki ga je uspel izpeljati Mrkun v Dobropolju, je bila izgradnja Jakličevega doma kot prosvetnega in kulturnega središča kraja.⁵⁴ Pri tem je šlo tudi za poskus opravičila Jakliču, ki se je iz Dobropolja izselil zaradi hudih

⁴⁷ Anton Mrkun, kratek opis Argentine.

⁴⁸ Dokument Župnega urada Homec št. 217, datiran 12. 7. 1929, NAŠL, fond: župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 2.

⁴⁹ Niko Zupanič je bil slovenski politik, etnolog in antropolog, rojen leta 1876 v Gribljah v Beli krajini. Šolal se je na novomeški gimnaziji; študiral je na Dunaju, kjer je tudi doktoriral. Študij je nadaljeval še na univerzi v Münchnu, Zürichu in Baslu. Leta 1915 je postal tudi član jugoslovanskega odbora. Bil je član jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci leta 1919 v Parizu. Ob ustanovitvi Katedre za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani leta 1940 je bil imenovan za rednega profesorja. Umrl je 11. septembra 1961 v Ljubljani (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi915246/>, dostopno 28. 4. 2022).

⁵⁰ A. Novak, »Anton Mrkun in etnološka knjižnica v Dobropolju,« str. 205.

⁵¹ Maksim Gaspari, slovenski slikar, rojen 1883 v Selščku pri Cerknici. Šolal se je v Ljubljani in na Dunaju. Leta 1953 je prejel Prešernovo nagrado; leta 1972 je postal stalni član SAZU. Umrl je 14. 11. 1980 v Ljubljani (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi197112/>, dostopno 28. 4. 2022).

⁵² A. Mrkun, »Moj životopis,« zvezek 2, list 40.

⁵³ Predgovor k Zgodovini velikolaškega okraja, NAŠL, fond: zapuščine duhovnikov, Anton Mrkun, fascikel 1.

⁵⁴ »Počastitev zaslužnega javnega delavca,« *Kočevski Slovenec*, št. 18, (1939), str. 2; Zvone Šubelj, »Anton Mrkun, Dobropoljski župnik od 1929 do 1945,« v: *Narodopisna knjižnica 1. in 2. del* ur. dr. Mihael Glavan (Grosuplje: Mestna knjižnica Grosuplje, 2013), str. 201.

napetosti, ki so izbruhnile med njim in njegovimi političnimi nasprotniki. Jaklič je med prvo svetovno vojno in ob njenem koncu namreč znotraj SLS zagovarjal t. i. Šušteršičevo smer, tj. slovensko avtonomijo znotraj Avstro-Ogrske monarhije, tj. zavzemal se je za ideje majniške deklaracije. Takšno stališče je bilo nesprejemljivo tako za politične nasprotnike znotraj SLS, še posebej pa za liberalne politike z nasprotnega političnega pola. Tako je postal Jaklič v svojih domačih krajih simbol avstrijankarja. Zaradi velikih pritiskov se je leta 1922 tudi predčasno upokojil in se preselil v Šentjanž na Dolenjsko.⁵⁵

Mrkunovo delovanje med vojno ni natančno zabeleženo. Neposredno po vojni, ko je zapustil državo, je bil nekaj časa v begunskem taborišču v Monigu, v bližini Trevisa v Italiji, kjer je bil tudi član taboriščnega odbora.⁵⁶ Nekajkrat ga v svojem delu *Belogardizem* omenja Franček Saje, ki piše, da je bilo »najnevarnejše belogardistično jedro v dobrepoljskem župnišču v Vidmu, kjer so bili župnik Anton Mrkun, kaplan Ivan Lavrih in kaplan Franc Fekonja okupatorjevi obveščevalci in belogardistični organizatorji.«⁵⁷ Da je bilo oz. je leta 1943 postalo Dobrepolje središče poveljstva vaških straž, piše tudi Janez Grum, ki omenja, da so se oficirji vaških straž nekajkrat tudi sestali pri Mrkunu.⁵⁸ Umetnostni zgodovinar Franc Mesesnel je v svojem dnevniku leta 1943 zabeležil razgovor, v katerem mu je Mrkun povedal, da je bil v stiku z Italijani.⁵⁹ Mrkun naj bi prav tako bil med soustanovitelji protikomunističnega odbora, ki je bil ustanovljen 22. 9. 1943.⁶⁰

Sklepamo lahko, da je Mrkuna prav tako omenil slovenski ameriški pisatelj Louis Adamič v delu *The Eagle and the Roots*. Adamič nam predstavi pričevanje svoje sestre Polde, ki v omenjenem pričevanju omenja duhovnika »M«. Polda je med vojno živela na ozemlju dobrepoljske župnije. Ker je njen mož pomagal partizanom, naj bi ga duhovnik »M« prijavil italijanskim okupacijskim oblastem, ki so ga poslale v taborišče na Rab, kasneje pa naj bi »M« večkrat grozil tudi njej. »M« se je po vojni izselil v ZDA.⁶¹ To pričevanje je omenjeno tudi v zapisih Matije Škerbca⁶² *Krivda rdeče fronte*. Pričevanje Ada-

⁵⁵ Mihael Glavan, *Jakličeva knjiga* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2009), str. 42 in 43.

⁵⁶ Helena Jaklitsch, *Slovenski begunci v taboriščih v Italiji 1945–1949* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018), str. 63.

⁵⁷ Franček Saje, *Belogardizem* (Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1951), str. 576. Dalje kot F. Saje, *Belogardizem*. Kot omenja v svojem delu *Krivda rdeče fronte* Matija Škerbec, je tudi Ivan Lavrih po vojni z Mrkunovo pomočjo odšel v ZDA.

⁵⁸ Janez Grum, »Ob 20-letnici Turjaka,« *Zbornik Svobodna Slovenija*, (1964), str. 311.

⁵⁹ Dnevnik Franceta Mesesnela, naveden v F. Saje, *Belogardizem*, str. 577.

⁶⁰ Franček Saje »V vrhovih belogardističnega narodnega izdajstva,« *Delo, sobotna priloga* št. 272, (1969), str. 21.

⁶¹ Louis Adamic, *The Eagle and the Roots* (Garden City: Doubleday & Company, 1952).

⁶² Matija Škerbec je bil slovenski duhovnik in politik, rojen 5. 11. 1886 v Starem trgu pri Ložu. Najprej je bil kaplan v Škocjanu pri Mokronogu; kasneje je bil župnik in Trziču in

mičeve sestre je označeno za izmišljotino, Škerbec pa je pridobil tudi Mrkunovo lastnoročno podpisano izjavo, v kateri potrdi, da je Poldo zares poznal, ampak da naj njenega moža ne bi izdal oblastem, niti ji naj ne bi nikoli grozil. »Če je Polda Prijatelj svojemu bratu kaj takega pripovedovala, si je vse to gladko izmislila,« zaključí Mrkun v svojem odzivu.⁶³ Odziv je podal tudi Mrkunov kaplan Ivan Lavrih, ki je zapisal, da Polde Prijatelj nikoli v življenju ni srečal.⁶⁴

Z Mrkunom se je med vojno srečal tudi Miloš Stare.⁶⁵ V svojem pričevanju je povedal, da ga je Mrkun obiskal na začetku leta 1944 in ga obvestil, naj skliče vse bivše poslance, senatorje in ostale vodilne osebnosti političnega življenja. Cilj je bil, da bi vsi podpisali spomenico za Hitlerja, v kateri bi ga prosili, da dá Slovencem samostojno državo po vzoru Slovaške. Mrkun naj bi spomenico in tudi ustavo te potencialne države že imel s sabo.⁶⁶ Tik pred koncem vojne je Mrkun izdal krajšo knjižico z naslovom *Gospodarski in socialni ustroj komunizma*, v kateri bralce opozarja pred komunističnimi prevarami in lažmi ter jih svari, da komunizem ljudem prinaša suženjstvo. V zaključku poudari, da je zgolj krščanstvo tisto, ki lahko posamezniku prinese resnično svobodo in srečo.⁶⁷ Po vojni je bil nekaj časa v taborišču Monig pri Trevisu v Italiji, leta 1947 pa je odšel v ZDA k svojemu bratrancu Matiji Jagru, župniku v slovenski župniji Presvetega srca Jezusovega v Barbertonu.⁶⁸

Delovanje Antona Mrkuna v ZDA in njegova ideja slovenske države

Kljub vsemu dogajanju med vojno in kljub starosti se Mrkunovo delovanje v ZDA ni prav nič upočasnilo ali umirilo. Po prihodu v ZDA je postal direktor

Kranju. Leta 1941 se je umaknil v Ljubljano, kjer je vodil škofijsko dobrodelno pisarno, ki naj bi jo med drugim uporabljal tudi za financiranje oddelkov bele garde. Ob koncu vojne je zapustil Jugoslavijo in se izselil v ZDA, kjer je izdal več spisov, ki se ukvarjajo z dogodki med drugo svetovno vojno na Slovenskem, predvsem Rdeča zver, pijana krvi in Krivda rdeče fronte. Umril je 17. 10. 1963 v Clevelandu. Enciklopedija Slovenije, zv. 13, Š-T, str. 41 (Ljubljana, 1999).

⁶³ Matija Škerbec, *Krivda rdeče fronte 1. del* (Cleveland: samozaložba, 1954), str. 53.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Miloš Stare, slovenski pravnik in politik, se je rodil 11. 6. 1905 v Dobu pri Domžalah. Šolal se je v Ljubljani. Politično je deloval v SLS; v času Stojadinovičeve vlade je bil poslanec. Med drugo svetovno vojno je bil pobudnik za izdajanje časopisa Svobodna Slovenija. Po vojni se je izselil v Argentino, kjer Svobodna Slovenija izhaja še danes; bil je eden od voditeljev slovenske izseljenske skupnosti v Argentini. Umril je 5. 4. 1984 v Buenos Airesu (»Spomin ostane živ,« *Svobodna Slovenija* št. 11–12, (1985), str. 4.

⁶⁶ Miloš Stare, »Leto 1945 – usoden mejnik«, *Zbornik Svobodna Slovenija*, (1965), str. 217.

⁶⁷ Anton Mrkun, *Gospodarski in socialni ustroj komunizma* (Ljubljana, 1945), str. 3–4 in 32.

⁶⁸ »Bisernomašniku Antonu Merkunu v slovo,« *Slovenska država* št. 12, (1961), str. 2.

Bishop Baraga Reliefa (Škofa Barage pomoči),⁶⁹ a naj bi se moral zaradi spora znotraj izseljenske skupnosti, kjer so nekateri podpirali emigrantsko vladno v Jugoslaviji (Gobec tukaj najverjetneje misli Narodni odbor za Slovenijo oz. NOS), Mrkun pa je bil njen oster nasprotnik, s tega položaja umakniti.⁷⁰ Mrkun je namreč pripadal struji, ki se je zavzemala za suvereno in neodvisno slovensko državo in je bila zbrana okoli Akcijskega odbora za zedinjeno in suvereno slovensko državo (AO) oz. njenega naslednika Slovenskega državnega gibanja (SDG).⁷¹

V okviru funkcije direktorja Bishop Baraga Relief je zbiral podporo in darove za begunce po taboriščih, organiziral pa je tudi spravno molitveno zvezo.⁷² Bishop Baraga Relief je kmalu prenehal z delovanjem in organizacijo vseh aktivnosti za pomoč slovenskim beguncem v taboriščih po Evropi je prevzela Liga katoliških Slovencev v Ameriki.⁷³

Ravno v Barbertonu je Mrkun začel razmišljati o izdaji novega časnika, ki bi se jasno zavzemal za ustanovitev samostojne slovenske države. Pri aktivnostih za vzpostavitev novega časnika je Mrkun sodeloval z duhovnikom Mirkom Geratičem,⁷⁴ ki je v ZDA prispel z Mrkunovo pomočjo, saj mu je Mrkun pomagal pridobiti garantno pismo⁷⁵ za vselitev, in sicer leta 1949. Geratič je v Barbertonu bival pri družini Vincenta Lauterja, enega od najbolj aktivnih članov tamkajšnje slovenske skupnosti.⁷⁶ Pred odhodom v ZDA je bil Geratič zaslišan pred različnimi imigrantskimi komisijami, kjer je moral zamolčati svoje članstvo v Slovenskem domobranstvu.⁷⁷ Novi časnik je dobil ime *Slovenska pravica* in njegova prva številka je izšla v Barbertonu, a je bila zaradi

⁶⁹ Organizacija je nudila pomoč katoliškim duhovnikom v Jugoslaviji tako, da so jim pomagali pri izselitvi; tistim, ki so ostali, so pošiljali materialno pomoč.

⁷⁰ E. Gobec, *Love moves mountains*, str. 27.

⁷¹ Janez Nared, »Slovenska povojna politična emigracija in razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije«, *Dve domovini* št. 13, (2001) str. 134. Dalje kot J. Nared, »Slovenska povojna politična emigracija.«

⁷² Fran Erjavac, »Zlatomašnik Anton Merkun«, *Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1951*, str. 64.

⁷³ Edi Gobec, »Rev. Anton Merkun – osemdesetletnik«, *Slovenska država* št. 7, (1956) str. 2.

⁷⁴ Mirko Geratič, slovenski duhovnik, ki se je rodil 8. 7. 1903 v Negovi. Družbeno aktiven je bil že v mladosti, kasneje pa je služboval v Mariboru. V času diktature je bil zaradi provokativnih akcij tudi nekajkrat aretiran. Ob izbruhu vojne v Jugoslaviji se je umaknil v Ljubljano. Po vojni se je umaknil najprej v Avstrijo, od tam pa v ZDA v Barberton (Slavko Žižek, »Mirko Geratič«, *Zaveza: glasilo Nove slovenske zaveze* št. 1, (2001).

⁷⁵ Slavko Žižek, »Mirko Geratič«, *Zaveza: glasilo Nove slovenske zaveze* št. 1, (2001), str. 95–103.

⁷⁶ Matevž Hrzenjak, *Slovenska naselbina v Barbertonu, Ohio, v poročilih slovenskega tiska v ZDA* (Maribor: Filozofska fakulteta Maribor, 2018), str. 21–23.

⁷⁷ Slavko Žižek, »Mirko Geratič«, *Zaveza: glasilo Nove slovenske zaveze* št. 1, (2001), str. 95–103.

pomanjkanja sredstev natisnjena s ciklostilom v slabi kvaliteti. Idejna zasnova je bila Mrkunova, uredniško vlogo pa je prevzel Geratič. Glavni namen časnika je bil čim uspešnejše širjenje slovenske državne ideje med ljudmi.⁷⁸

Ideja o samostojni slovenski državi

Korenine ideje o neodvisni slovenski državi izhajajo iz Akademskega kluba Straža, ki ga je vodil Lambert Ehrlich,⁷⁹ v njem pa so se združevali katoliško usmerjeni študentje. V času vojne, leta 1944, je idejo o neodvisni slovenski državi prevzel Slovenski ljudski blok in jo ponesel med izseljence. Leta 1946, v pripravah na mirovno konferenco, je Ciril Žebot v Rimu skupaj z bivšim poslancem Jožetom Spindlerjem, Jankom Ježem in Ludvikom Leskovarjem ustanovil Akcijski odbor za samostojno in suvereno slovensko državo oz. AO, o čemer pa ni bil obveščen Miha Krek,⁸⁰ ki je AO odločno napadal,⁸¹ kar je

⁷⁸ Mirko Geratič, »Ob srebnem jubileju,« *Slovenska država* št. 10 in 11, (1974), str. 1.

⁷⁹ Lambert Ehrlich je bil slovenski duhovnik, rojen leta 1878 v Žabnicah na Koroškem, Gimnazijo je obiskoval v Celovcu, študiral pa je v Innsbrucku in Rimu. Najprej je postal kaplan v Celovcu, leta 1922 pa redni profesor primerjalnega veroslovja na Teološki fakulteti v Ljubljani. Tam je postal je ideolog katoliškega akademskega kluba Straža v viharju, ki je bila ustanovljena po vzoru Falange, španskega diktatorja Francisco Franca, ki je v svojem glasilu izražala občudovanje do fašizma ter antisemitizem, saj so Jude enačili tako z zahodnimi kapitalističnimi ekscesi kot z boljševiško revolucijo. Kot protikomunist je v času okupacije odločno nasprotoval komunistični revoluciji, kar je razvidno tudi iz njegovega časopisa Straža, zato je aprila 1942 izročil italijanskim vojaškim oblastem spomenico z analizo položaja ter s predlogi za uničenje partizanstva. V njej je predlagal naj fašistične okupatorske oblasti ustanovijo in oborožijo slovensko kolaborantsko policijo pod italijanskim vojaškim nadzorom. Zaradi svojega kolaborantskega delovanja je postal tarča VOS, ki je leta 1942 nanj izvedla atentat, v katerem je umrl (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi179467/>, dostopno 14. 5. 2022). Drugačno interpretacijo delovanja Lamberta Ehrliche ponuja Janez Juhant v svojem delu *Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda*.

⁸⁰ Miha Krek je bil slovenski politik in pravnik. Rodil se je leta 1897 v Leskovici nad Škofjo Loko. Leta 1935 je postal član vlade, kjer je bil najprej minister za javna dela in nato minister za prosveto. Kot člane vlade je ob izbruhu druge svetovne vojne zapustil državo in prispel v London. Leta 1944 je odstopil z vseh položajev v jugoslovanski vladi in soustanovil Narodni odbor za Slovenijo. Leta 1945 se je zatekel v Rim, kjer je bil imenovan za predsednika Narodnega odbora in potrjen kot načelnik SLS. V ZDA se je odselil leta 1947. V Ameriki je najprej delal in živel v Clevelandu. Povabili so ga v uredništvo slovenskega dnevnika »Ameriška domovina«. Leta 1950 je odšel v Washington, kjer je bil član Odbora za Srednjo Evropo. Umrl je 18. novembra 1969 v Clevelandu (Dostopno na <http://svobodnaslovenija.com.ar/dr-miha-krek-1897-1969/>, 27. 5. 2022).

⁸¹ Matjaž Klemenčič, »Izseljenke skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev,« *Zgodovinski časopis* št. 3 (1996), str. 399. Dalje kot M. Klemenčič, »Izseljenke skupnosti in ustanavljanje novih držav.«

bil že prvi znak neenotnosti med voditelji slovenske emigracije.⁸² Država, kot so si jo predstavljali v AO, bi obsegala tisti del slovenskega ozemlja, ki je bil del FLRJ, poleg tega pa še Julijsko krajino, avstrijsko Koroško, del Videmske pokrajine in bi bila organizirana po švicarskem kantonalnem zgledu.⁸³

V krogih slovenske politične emigracije je torej prišlo do razhajanj pri vprašanju slovenskih narodnostnih in političnih zahtev. Miha Krek, predsednik NOS je zagovarjal obnovitev federativne demokratične Kraljevine Jugoslavije, krog okoli Cirila Žebota pa je zagovarjal idejo o samostojni slovenski državi.⁸⁴ Idejo slovenske države je v svojem delu *Slovenska državna misel*, ki je bilo natisnjeno leta 1948 v Spittalu ob 100. obletnici Zedinjene Slovenije, predstavil in utemeljeval tudi duhovnik France Dolinar, ki je uporabil psevdonim Peter Levičnik.⁸⁵

Merkun je zaradi svojih stališč že kmalu po prihodu v ZDA prišel v spor s predstavniki NOS; po Geratičevem pričevanju naj bi se moral tudi zagovarjati pri clevelandskem škofu Krollu. Predstavniki NOS so Mrkunu očitali, da ruši enotnost in dela razdor. Ko je v Barbertonu izšla prva številka *Slovenske pravice*, je med emigracijo povzročila precejšnje razburjenje, menda tudi pri samem škofu Gregoriju Rožmanu. Struja okoli NOS je Geratiču, Merkunu in ostalim sodelavcem očitala megalomanijo in celo izdajstvo.⁸⁶ Po Geratičevih besedah je bil nad izidom prve številke sprva navdušen tudi Kazimir Zakrajšek, ki naj bi ustanoviteljema zaželel mnogo uspeha in podprl idejo o samostojni slovenski državi, avtorjema pa je dal tudi dovoljenje, da to pismo objavita. A že čez nekaj dni je prišlo novo pismo, kjer je prosil, naj zaradi težavne situacije ničesar ne objavita. Zaradi precej kontroverznosti, ki jo je povzročilo delovanje Mrkuna in Geratiča, naj bi sam barbertonski župnik Matija Jager Geratiča prosil, naj zapusti Barberton, ker je začel vladati prevelik nemir: »tega, kar dela g. Merkun, ne odobrava ne NOS, ne dr. Krek in niti škof dr. Rožman.« Tudi Lauterju, pri katerem je bil Geratič sprejet, naj bi bilo rečeno, naj ga odpusti, a naj bi bil Lauter večji demokrat »kot gospodje okrog takozv. SLS.«⁸⁷ Vsekakor je Mrkun v tem času deloval v zelo težkih razmerah, saj je bila ideja samostojne slovenske države v tem času priljubljena zgolj v

⁸² Igor Omerza, *Velikani slovenske osamosvojitve in UDBA; Ciril Žebot- Peter, Prvi del* (Ljubljana: Klub Native Speakerjev Slovenije – ANTS, Ljubljana in Zavod Aruma, 2021), str. 48. Dalje kot I. Omerza, *Velikani slovenske osamosvojitve*.

⁸³ J. Nared, »Slovenska povojna politična emigracija,« str. 147.

⁸⁴ M. Klemenčič, »Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav, str. 399.«

⁸⁵ Peter Levičnik, *Slovenska državna misel* (Špital ob Dravi, 1948).

⁸⁶ Mirko Geratič, »Ob srebnem jubileju,« *Slovenska država* št. 10 in 11, (1974), str. 1.

⁸⁷ Mirko Geratič, »V spomin pok. A. Merkunu,« *Slovenska država* št. 12, (1962) str. 1.

krogu okoli Žebota, ki je bil zelo šibek, pri starih emigrantih pa so bili na novo prispeli begunci, ki so po vojni pobegnili v ZDA, precej nepriljubljeni.⁸⁸

Geratič je nato odšel v Chicago, kjer je prva številka *Slovenske pravice* izšla znova, in sicer tokrat pod imenom *Slovenska država*. V prvi številki so bili jasno zapisani cilji časnika, to je boj za slovenske pravice in boj za to, da slovenski narod doseže svojo politično in narodno svobodo v svoji lastni državi. »Čeprav majhen, ima slovenski narod pravico do popolne narodne samostojnosti. Najpopolnejša oblika narodne samobitnosti je pa lastna narodna država. Karkoli hočemo, za karkoli se borimo in s komurkoli sodelujemo, mora imeti svojo podlago v naši najosnovnejši pravici: v lastni državni samostojnosti.«⁸⁹ *Slovenska država* je bilo tudi ime vestnika, ki ga je izdajal AO v letu 1946. V Chicagu sta izšli zgolj 2 številki časnika, leta 1954 pa je začela *Slovenska država* izhajati v Torontu.⁹⁰ Sodelavci časnika so bili med drugim tudi Štefan Falež, Dušan Humar, Ludvik Leskovar in Mirko Novak; svoje prispevke je tam objavljali tudi Žebot.⁹¹ Časnik je opazovala tudi jugoslovanska tajna služba, ki je zabeležila, da je začel krog emigracije okoli Žebota izdajati lasten časopis, v katerem občasno in zelo previdno napadajo Kreka in ostanke Slovenske ljudske stranke.⁹²

Merkun je po Geratičevem odhodu v Chicago prenehal biti gonilna sila *Slovenske države*, k čemur je poleg ostrih kritik, ki jih je bil deležen, prispevalo tudi njegovo slabše zdravstveno stanje. Ravno v času nastajanja *Slovenske pravice* je bil Mrkun v bolnišnici St. Vincenc Charity Hospital v Clevelandu, kjer je prestal dva težja posega, ki sta zahtevala daljše okrevanje.⁹³

Kot lahko razberemo iz Gobčevega pisanja, sta bila z Mrkunom pogosto v stiku tudi po tem, ko je prepustil delovanje *Slovenske države* drugim. Mrkun je tudi v zadnjih letih svojega življenja neutrudno delal naprej. Leta 1952 je izdal kratek pamflet *Predragi bratje Slovenci in sestre Slovenke!*, v katerem je pozival vse Slovence, da se zberejo skupaj, da premostijo razlike in skupaj »ugonobijo brezverskega satana, ki hodi po svetu kakor rjoveč lev in išče, kako bi vse narode sveta premamil in jih z zvijačo in prevaro, z lažjo in nasilstvom odtrgal od Boga in jih spravil pod svoj suženjski jarem.«⁹⁴ V pamfletu prav tako obvešča ljudi o želji po ustanovitvi Zlatomašnega mirovnega sklada, ki bi bila dobrodelna organizacija, ki bi se borila tudi za rešitev naroda in domovine. Ker med emigracijo ni bil med najbolj vidnimi obrazi, je na kratko

⁸⁸ I. Omerza, *Velikani slovenske osamosvojitve*, str. 92.

⁸⁹ »Kaj hočemo,« *Slovenska država* št. 1, (1950), str. 1.

⁹⁰ M. Klemenčič, »Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav,« str. 399.

⁹¹ J. Nared, »Slovenska povojna politična emigracija,« str. 148.

⁹² I. Omerza, *Velikani slovenske osamosvojitve*, str. 93.

⁹³ »Rev. Merkun v bolnišnici« *Ameriška domovina* št. 2, (1949), str. 2.

⁹⁴ Anton Mrkun, *Predragi bratje Slovenci in sestre Slovenke!*, (Barborton, 1952), str. 1.

predstavil tudi sebe in svoje delovanje nato pa idejo za delovanje sklada.⁹⁵ V tem času je izdal tudi pamflet z naslovom *Po smernicah Janeza Kalana in dr. Janeza Ev. Kreka*, v katerem znova poziva sonarodnjake, naj na kakršenkoli način pomagajo trpečim v domovini, predvsem duhovnikom. V pamfletu na kratko razdela tudi ideološko pozicijo vsenarodnega gibanja, ki bi osvobodilo domovino, in sicer meni, »da smo vsi poklicani delati za pravično socialno presnovo. Ne individualizem (liberalizem, privatni kapitalizem) ne komunizem (kolektivizem, državni kapitalizem) ne more dati bednemu in lačnemu človeštvu potrebnega duhovnega in telesnega kruha, ampak samo krščanski solidariizem« in nadalje: »Vsak človek ima pravico do življenja, torej tudi do dela in do potrebnega kruha. Treba je delati na to, da dobe delavci, ki so družinski očetje, družinsko plačo, da morejo pošteno preživljati svojo družino. Prav je, da se dela na to, da ima vsaka družina svoj lastni dom s primernim vrtom.«⁹⁶

Zadnja leta

V zadnjih 10 letih življenja se je pričel Mrkun ukvarjati s cirilmetodijsko idejo; bil je prepričan, da je mogoče komunizem v Evropi premagati samo tako, da se katoliški in pravoslavni kristjani ponovno združijo v eni, skupni Cerkvi.⁹⁷ O tej tematiki je spisal tudi svoj tekst, ki je ohranjen v župnijskem arhivu v Dobropolju, v katerem poudarja nujnost združevanja pravoslavne in katoliške cerkve v eno skupno enoto, pri čemer morajo tako katoliki kot pravoslavci pozabiti stare zamere in gledati v prihodnost.⁹⁸ Napisal je tudi knjigo *Cirilmetodijska ideja ali sv. Apostolsko delo za cerkveno edinost*, v kateri podrobneje predstavi pomembnost združitve Zahoda z Vzhodom v verskem smislu.⁹⁹

Sedemnajstega julija 1960 je Merkun slavlil biseromašniški jubilej. Slovesnost je potekala v fari Marije Vnebovzete v Colinwoodu pri Clevelandu, dogodek pa je vodil Matija Jager. Po maši je v župnijski dvorani sledilo kosilo, na katerem je bil slavnostni govorec Miha Krek.¹⁰⁰ Poleg Kreka so govorili še Matija Škerbec, Louis Baznik in predsednik clevelandskega mestnega sodišča Avgust Prijatelj. Zvečer je v šolski dvorani potekala akademija z nastopi

⁹⁵ Prav tam, str. 9–12.

⁹⁶ Anton Mrkun, *Po smernicah Janeza Kalana in dr. Janeza Ev. Kreka* (Barberton, 1952), str. 1–12.

⁹⁷ Mirko Geratič, »V spomin pok. A. Merkunu«, *Slovenska država* št. 12, (1961), str. 1.

⁹⁸ Anton Mrkun, apostolska sredstva za zedinjenje. Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 3. škatla.

⁹⁹ A. Mrkun, *Cirilmetodijska ideja ali sv. apostolsko delo za cerkveno edinost* (Celovec: Družba Sv. Mohorja, 1952).

¹⁰⁰ »Dr. Miha Krek biseromašniku Merkunu«, *Svobodna Slovenija* št. 32, (1960), str. 2.

različnih slovenskih društev in ustanov, slavnostni govorec pa je bil Karel Mauser.¹⁰¹ A vsi gostje niso bili zadovoljni z dogodkom; nepodpisani avtor je namreč v prispevku omenil, da je bil razočaran nad govorom Mihe Kreka, ki je preveč lepo slikal življenje Slovencev v Jugoslaviji; čutil se je nad tem, »kako bi mogel zaveden Slovenec pozabiti, da je bila v Jugoslaviji prepovedana slovenska zastava in Slovenci ponižani na stopnjo plemena.«¹⁰² Anton Mrkun je umrl 30. oktobra 1961 v Clevelandu.¹⁰³

SKLEP

Anton Mrkun je bil vsestranska osebnost slovenske zgodovine. Duhovnik, ki je bil izjemno družbeno in politično aktiven ter angažiran. Imel je jasna stališča in prepričanja, ki jih je tudi vneto in goreče zagovarjal. Priključeval se je tokovom politike, ki so se vili v njegovem času; tako je njegovo delovanje v Sloveniji zaznamovalo uresničevanje združnih idej Janeza Evangelista Kreka; v svojih starejših letih se je ukvarjal z izseljenstvom in slovensko državnostjo, kjer je bil del t. i. Žebotovega kroga, ki je zagovarjal samostojno slovensko državo, ne pa vnovične vključitve v jugoslovansko državo. Čeprav ni bil nikoli osrednja osebnost in se te vloge ni nikoli trudil prevzeti, je bil Mrkun eden bistvenih članov tega kroga. Bil je prvi, ki se je zavzel za ustanovitev novega časnika, ki bi zagovarjal ustanovitev samostojne slovenske države. Časnik je kasneje postal ena od osrednjih publikacij slovenske emigracije in Mrkun ni nikoli opravljal kakšne uradne funkcije pri Slovenski državi. Poleg tega je Mrkun v lastni režiji študiral številne tuje jezike; prav tako se je precej strokovno ukvarjal z etnologijo in z zgodovino.

Kontroveržno pa ostaja njegovo delovanje v času druge svetovne vojne, kjer je bil po pričevanjih nekaterih akterjev vpleten v zelo vprašljive in sporne aktivnosti. Bil je radikalen nasprotnik komunizma in komunistične ideje in temu vprašanju je posvetil tudi kratek svarilni tekst, namenjen širšemu

¹⁰¹ »Biserna maša prečast. g. duhovnega svetnika Merkuna,« *Slovenska država* št. 9, (1960), str. 3. Karel Mauser je bil slovenski pesnik in pisatelj, rojen 11. 8. 1918 na Bledu. Odšel je študirat teologijo v Ljubljano, a študija ni dokončal. Med vojno se je pridružil vaškim stražam, kjer je delal kot bolničarski strežnik. Bil je zajet in odpeljan v kočevske zapore, nato pa v ujetništvo v Stično. Od tam je pobegnil v Ljubljano, kjer je delal kot sourednik Slovenčeve knjižnice. Po dvakratnem izgonu iz domovine (konec leta 1945 in v začetku 1946) je preko koroških begunskih taborišč leta 1950 odšel v ZDA. Naselil se je v Clevelandu, kjer je delal v tovarni svedrov; še naprej je pisal leposlovje; postal je eden od vidnih obrazov slovenske emigracije. Umrl je 21. januarja 1977 (Dostopno na: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/mauser-karel/>, 27. 5. 2022).

¹⁰² Razočarani gost, »Samo delna resnica,« *Slovenska država* št. 9, (1960), str. 4.

¹⁰³ Mirko Geratič, »V spomin pok. A. Merkunu,« *Slovenska država* št. 12, (1961), str. 1.

prebivalstvu. Ob koncu vojne se je bil zaradi svojih stališč in aktivnosti prisiljen umakniti iz Slovenije. Mrkun je še posebej v času svojega izseljenstva postal kontroverzna osebnost, saj je zaradi svojih jasnih in odločnih stališč povzročal jezo pri svojih nasprotnikih med političnimi emigranti, kar je na koncu povzročilo, da je ostal precej osamljen. V zadnjih letih svojega življenja se je tako podrobneje posvetil ciril-metodijski ideji – ideji, da je treba znova združiti pravoslavno in katoliško Cerkev; pri Mrkunu je zanimanje zanj izhajalo predvsem skozi prizmo antikomunističnega boja – le združeni Cerkvi bi bili dovolj močni, da bi se lahko uspešno zoperstavili svetovnemu komunizmu.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

NAŠL, fond semenišče v Ljubljani, škatla 7: Gestions protokol 1897, 1898, 1899.

NAŠL, fond: zapuščine duhovnikov, Anton Mrkun, fascikel 1: Predgovor k Zgodovini velikolaškega okraja.

NAŠL, fond: župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 1: Bratovščina v čast smrtne bridkosti trpečemu Srcu Jezusovemu in sotrpečemu Srci Marijinemu za zveličanje umirajočih.

NAŠL, fond: župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 1: Častitemu gospodu Antonu Merkuni, župniku na Homcu, datacija ni vidna..

NAŠL, fond: župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 1: Ordinis Minorum S.P.N. Francisci.

NAŠL, fond: župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 1: Pismo knezoškofijskemu ordinarijatu v Ljubljani, datacija ni vidna.

NAŠL, fond: Župnijski arhivi, župnija Homec, fascikel 2: dokument Župnega urada Homec št. 217, datiran 12. 7. 1929.

Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 2. škatla: Anton Mrkun, *Moj životopis*, zvezek 1.

Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 2. škatla: Anton Mrkun, *Moj životopis*, zvezek 4.

Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 1. škatla: Kratek opis Argentine.

Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 1. škatla: Poročilo Oblastnemu odboru v Ljubljani.

Župnijski arhiv Dobropolje, zapuščina g. Mrkuna, 3. škatla: Apostolska sredstva za zedinjenje.

Časopisni članki

- »Biseromašniku Antonu Merkunu v slovo,« *Slovenska država* št. 12, (1961).
- »Dr. Miha Krek biseromašniku Merkunu,« *Svobodna Slovenija* št. 32, (1960).
- »Duhovniške spremembe v Notranjski,« *Notranjec* št. 33, (1906).
- »Duhovniške vesti,« *Amerikanski Slovenec* št. 40, (1905).
- »Duhovske zadeve v ljubljanski škofiji,« *Bogoljub* št. 12, (1909).
- »Kaj hočemo,« *Slovenska država* št. 1, (1950).
- »Nove maše,« *Domoljub* št. 13, (1900).
- »Počastitev zaslužnega javnega delavca,« *Kočevski Slovenec*, št. 18, (1939).
- »Rev. Merkun v bolnišnici« *Ameriška domovina* št. 2, (1949), str. 2.
- »Cerkveni sklepi škofovske konference« *Jutro* št. 243, (1928).
- Erjavec, Fran, »Zlatomašnik Anton Merkun,« *Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1951*, str. 63.
- Erjavec, Fran, »Anton Merkun,« *Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1951*.
- Geratič, Mirko, »Ob srebnem jubileju,« *Slovenska država* št. 10 in 11, (1974).
- Geratič, Mirko, »V spomin pok. A. Merkunu,« *Slovenska država* št. 12, (1962).
- Gobec, Edi, »Rev. Anton Merkun – osemdesetletnik,« *Slovenska država* št. 7, (1956).
- Grum, Janez, »Ob 20 letnici Turjaka,« *Zbornik Svobodna Slovenija*, (1964).
- Knezoškofijski ordinarijat Ljubljanski, »Škofijska kronika,« *Ljubljanski škofijski list* št. VII, (1897).
- Merkun, Anton, »Naš narodni izseljeniški program,« *Izseljeniški vestnik* št. 3, (1932) in *Izseljeniški vestnik* št. 3 (1932).
- Mrkun, Anton, Cirilmetodijska ideja ali sv. apostolsko delo za cerkveno edinost (Celovec: Družba Sv. Mohorja, 1952).
- »Naše smernice,« *Izseljenec / El Emigrante* št. 1, (1928).
- Razočarani gost, »Samo delna resnica,« *Slovenska država* št. 9, (1960), str. 4.
- Saje, Franček, »V vrhovih belogardističnega narodnega izdajstva,« *Delo, sobotna priloga* št. 272, (1969).
- Sever, Janez, »Razgovor z biseromašnikom č. g. Ant. Merkunom,« *Ameriška Domovina* št. 132, (1960).
- »Spomin ostane živ,« *Svobodna Slovenija* št. 11–12, (1985), str. 4.
- Stare, Miloš, »Leto 1945 – usoden mejnik,« *Zbornik Svobodna Slovenija*, (1965).
- Žižek, Slavko, »Mirko Geratič,« *Zaveza: glasilo Nove slovenske zaveze* št. 1, (2001).

Literatura

- Adamič, France, »Razvojna obdobja slovenskega združenstva in njegovi nosilci,« v: *Zadrugištvo včeraj, danes, jutri* (Dobrepolje, 1999).

- Adamič, Louis, *The Eagle and the Roots* (Garden City: Doubleday & Company, 1952).
- Drnovšek, Marjan, *Slovenski izseljenci in Zahodna Evropa v obdobju prve Jugoslavije* (Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, 2012).
- Enciklopedija Slovenije, zv. 13, Š-T, str. 41 (Ljubljana, 1999).
- Glavan, Mihael, *Jakličeva knjiga* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2009).
- Gobec, Edi (Edward), *Love moves mountains: A short biography of father Anthony Merkun, a Slovenian refugee priest* (Cleveland: Cryil-Methodian movement Inc., 1960).
- Hrženjak, Matevž, *Slovenska naselbina v Barbertonu, Ohio, v poročilih slovenskega tiska v ZDA* (Maribor: Filozofska fakulteta Maribor, 2018).
- Jaklitsch, Helena, *Slovenski begunci v taboriščih v Italiji 1945–1949* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018).
- Klemenčič, Matjaž, »Izseljenke skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev,« *Zgodovinski časopis* 50 (1996) št. 3.
- Kobe-Arzenšek, Katarina, »Iz preteklosti slamnikarstva v domžalski okolici s poudarkom na domačih proizvajalcih,« v: *Zbornik občine Domžale*, (Domžale: občina Domžale, 1996).
- Levičnik, Peter, *Slovenska državna misel* (Špital ob Dravi, 1948).
- Lukan, Walter, »Janez Ev. Krek in slovensko nacionalno vprašanje,« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 22 (1982) št. 1–2.
- Škerbec, Matija, *Krivda rdeče fronte 1. del* (Cleveland: samozaložba, 1954).
- Mrkun, Anton, *Gospodarski in socialni ustroj komunizma* (Ljubljana, 1945).
- Mrkun, Anton, *Homec* (faksimilirana izdaja, Homec: Kulturno društvo Jože Gostič, 1995).
- Mrkun, Anton, *Hranilnice in posojilnice* (Ljubljana: Zadruga knjižnica, 1922).
- Mrkun, Anton, *Po smernicah Janeza Kalana in dr. Janeza Ev. Kreka* (Barberton, 1952).
- Mrkun, Anton, *Predragi bratje Slovenci in sestre Slovenke!*, (Barberton, 1952).
- Nared, Janez, »Slovenska poveljna politična emigracija in razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije,« *Dve domovini* št. 13 (2001).
- Novak, Anka, »Anton Mrkun in etnološka knjižnica v Dobropolju. Zgodovinar in narodopisec,« v: *Narodopisna knjižnica 1. in 2. del* ur. dr. Mihael Glavan (Grosuplje: Mestna knjižnica Grosuplje, 2013).
- Omerza, Igor, *Velikani slovenske osamosvojitve in UDBA: Ciril Žebot- Peter, Prvi del* (Ljubljana: Klub Native Speakerjev Slovenije – ANTS, Ljubljana in Zavod Aruma, 2021).
- Ramšak, Jure »Politična emigracija v Trstu in vprašanje samostojne Slovenije – primer Franc Jeza,« *Acta Histriae* 18 (2010), št. 4.
- Saje, Franček, *Belogardizem* (Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1951).
- Šubelj, Zvone »Socialni Program Antona Mrkuna (1876–1961),« v *Naši kraji in ljudje, Dobropoljsko-struški zbornik 1996*, ur. Ivan Grandovec et al. (Dobropolje: občina Dobropolje, 1996).

Šubelj, Zvone, »Anton Mrkun, Dobropoljski župnik od 1929 do 1945,« v: Narodopisna knjižnica 1. in 2. del ur. dr. Mihael Glavan (Grosuplje: Mestna knjižnica Grosuplje, 2013).

THE SOCIO-POLITICAL ENGAGEMENT OF PRIEST ANTON MRKUN

Summary

In this article we have presented in detail the socio-political engagement of the Slovenian priest Anton Mrkun, who, in addition to his basic priestly ministry, was involved in many other topics. He founded cooperatives and savings banks, being a great adherent of the ideas of Janez Evangelist Krek, whom he also met personally. Another important topic that Mrkun dealt with in his life was the emigrant question, hence we have particularly highlighted his work in this regard. We also emphasised the period after the Second World War, when Mrkun went to the USA as a refugee and continued his work there. This article presents his activities from the beginning of his priestly career, when he worked in various parishes, where, in addition to his basic priestly vocation, he also founded numerous cooperatives and savings banks, cultural associations, homes for the elderly, etc. But the most interesting aspect of Mrkun's work was his advocacy for an independent Slovene state, in which he was closely associated with the Action Committee for an Independent and Sovereign Slovene State and the circle around Ciril Žebot. Towards the end of his life, he became increasingly isolated; he began to devote his time to the Cyril-Methodian idea – the idea of the reunification of the Catholic and Orthodox Church, which he was particularly interested in through the prism of the struggle against communism.

DAS GESELLSCHAFTLICHE UND POLITISCHE ENGAGEMENT VON PFARRER ANTON MRKUN

Zusammenfassung

In diesem Artikel haben wir das gesellschaftliche und politische Engagement des slowenischen Priesters Anton Mrkun ausführlich dargestellt, der neben seinem priesterlichen Grundamt auch in vielen anderen Bereichen tätig war. Er gründete Genossenschaften und Sparkassen und war ein großer Befürworter der Ideen von Janez Evangelist Krek, den er auch persönlich kennenlernte. Ein weiteres wichtiges Thema, mit dem sich Mrkun in seinem Leben beschäftigte, war die Emigrantenfrage, daher haben wir sein Werk in dieser Hinsicht besonders hervorgehoben. Darüber hinaus haben wir die Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg näher erläutert, als Mrkun als Flüchtling in die USA flüchtete, um seine Arbeit fortzusetzen. Der Artikel stellt sein Wirken vom Beginn seiner priesterlichen Laufbahn an dar, als er in verschiedenen Pfarreien tätig war, wo er neben seiner priesterlichen Grundberufung auch zahlreiche Genossenschaften und Sparkassen, Kulturvereine, Altenheime usw. gründete. Doch der interessanteste Aspekt von Mrkuns Arbeit war sein Einsatz für einen unabhängigen slowenischen Staat, wo er eng mit dem Aktionskomitee für einen unabhängigen und souveränen slowenischen Staat und dem Kreis um Ciril Žebot verbunden war. Zum Ende seines Lebens hin isolierte er sich immer mehr; er begann, sich der kyrillisch-methodistischen Idee zu widmen – der Idee der Wiedervereinigung der katholischen und der orthodoxen Kirche, die ihn vor allem unter dem Gesichtspunkt des Kampfes gegen den Kommunismus interessierte.